

تبیین مراتب معرفت در حیطهٔ موضوعی کتاب ماه کلیات

دکتر مازیار امیرحسینی^۱

دکترای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و عضو اتاق فکر جهاد کشاورزی

موضوعی نشریه را تبیین کرد و هم به احساسات مخاطبان پاسخ گفت.

سردبیر نشریهٔ کتاب ماه کلیات، افزودن یک عنوان فرعی را به کتاب ماه، ترجیح داده است. نگارندهٔ این سطور ضمن تأیید نظر وی، دیدگاه خود را در تبیین عنوان اصلی و فرعی برای نشریهٔ کتاب ماه ارائه می‌کند. دیدگاه موردنظر در تبیین عنوان برای کتاب ماه به دو نگرش متفاوت تقسیم می‌شود. نگرش اول تحلیل رده‌بندی این نشریه در میان سایر نشریات کتاب ماه است و نگرش دوم تحلیل مبانی معرفت‌شناسی موضوع مورد بحث خواهد بود.

هر حوزهٔ علمی به‌منظور تبیین مبانی آن و تشریح مبادی ورود به بحث، نیازمند تحلیل تئوری حاکم بر آن است. مقولهٔ معرفت‌شناسی به‌مثابهٔ زیربنای شکل‌گیری علم و ارکان آن، می‌تواند زیربنای مستحکمی برای تبیین عناصر، فرآیند و نتایج موردانتظار از هر حیطهٔ علمی باشد. بدین ترتیب در تشریح حیطهٔ علمی حوزهٔ فعالیت نشریهٔ کتاب ماه کلیات و تشخیص عناصر و ارتباطات آنها از رویکرد معرفت‌شناسی استفاده می‌شود. این بستر، علاوه بر اینکه به تحلیل موضوع بحث این نشریه می‌پردازد، به تبیین جایگاه کتاب ماه کلیات در مراتب معرفت‌شناسی انجامد.

عنوان کلیات برای کتاب ماه

همان‌گونه که سردبیر نشریه در سرمقالهٔ شمارهٔ ۱۲۲-۱۲۱ به آن اشاره داشته است، انتخاب عنوان «کلیات» برای کتاب ماه، برگرفته از روش رده‌بندی دیویی برای تعیین جایگاه حوزهٔ موضوعی این نشریه می‌باشد. بنابراین به‌منظور پیروی از رده‌بندی دیویی، عنوان کلیات برای نشریهٔ کتاب ماه انتخاب شده است. در اینجا این سؤال مطرح می‌شود که آیا عنوان کلیات برای کتاب ماه کافی است؟ آیا می‌بایست تجدیدنظر کلی در انتخاب عنوان داشت؟ آیا مخاطبان بالقوه و بالفعل نشریه نسبت به عنوان «کلیات» برای نشریهٔ کتاب ماه، احساس قرابت می‌کنند؟ یا می‌توان با افزودن یک عنوان فرعی، هم دامنهٔ

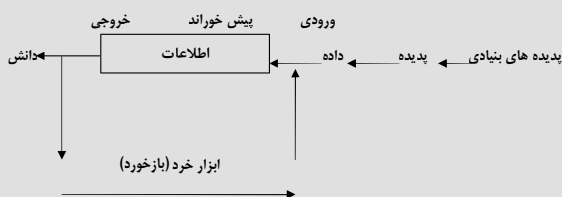
نگرش اول، تحلیل ناظر بر رده‌بندی نشریهٔ کتاب ماه، مباحث کلیات در نظام رده‌بندی دیویی، کلی یا عمومی بوده و دربارهٔ موضوع خاصی بحث نمی‌کند. به همین دلیل در نظم بخش کلیات، هیچ ملاک موضوعی منظور نشده است. ردهٔ کلیات در رده‌بندی دیویی، گاه یک ردهٔ شکلی نامیده می‌شود (حقیقی، ص ۸۸۱). بدین ترتیب، آنچه دارای موضوع بحث کلی است در کلیات قرار می‌گیرد، البته به شرط اینکه این کلی بودن در مقایسه با سایر علوم مورد تحلیل باشد. همین نسبت نیز میان کتاب ماه کلیات و سایر نشریات کتاب ماه برقرار است. پس اگر بین مباحث گوناگون نشریات کتاب ماه، قصد رده‌بندی داشته باشیم و بخواهیم به یک تفکر رده‌بندی با زیربنای نظری مانند

کتاب ماه کلیات

پاینده‌ها، سازمان‌ها و موزه‌ها، رسانه‌های خبری، مجموعه‌ها و نسخ خطی می‌شود. همان‌گونه که پیشتر گفتیم، فرآیند مناسب‌سازی و دسترس‌پذیری محتوا نیز با عنوان کتابداری و اطلاع‌رسانی در رده ۰۲۰ قرار گرفته است.

با عنایت به آنچه گفته شد، مقوله‌های داده، اطلاعات و دانش به‌عنوان عناصر محتوایی با ماهیت کلی در رده کلیات جای گرفته‌اند. از سوی دیگر ابزارهای پردازش و نظام‌های ارتباطی و انتقال محتوا و بستر و محمل محتوا نیز حائز سهم بسیار مهمی در رده کلیات هستند. حال چگونه می‌توان توالی عناصر محتوایی (داده، اطلاعات و دانش) و نقش ابزارها و امکانات مدیریت محتوا را ترسیم و تبیین کرد؟ پاسخ به این سؤال در تفکر معرفت‌شناسی در شکل‌گیری شناخت و علم مستتر می‌باشد. در اینجا تحلیل‌های مبتنی بر معرفت‌شناسی به‌منظور ارائه یک نگرش کلان و سیستمی به مبحث کلیات در رده‌بندی دیویی و تبیین حیطه موضوعی نشریه کتاب ماه کلیات صورت می‌گیرد. نگرش سیستمی پیش‌گفته در بستر معرفت‌شناسی در حیطه موضوع‌های موردبحث در رده کلیات در شکل ذیل نمایش داده شده است.

دیویی قائل باشیم، جایگاه کتاب ماه با حیطه مباحث کلی، در بخش کلیات است. در نتیجه عنوان اصلی کتاب ماه با حیطه مباحث کلی، کتاب ماه کلیات خواهد بود.

نگرش دوم، تحلیل مبانی معرفت‌شناسی موضوع مورد بحث نشریه. به‌رغم تحلیل جایگاه مباحث علمی کلی در بین سایر علوم که عامل تعیین عنوان اصلی «کلیات» برای کتاب ماه بوده است، مباحث کلی در رده‌بندی دیویی را می‌توان از نظر معرفت‌شناسی مورد بحث قرار داد. با نگاهی به رده کلیات در نظام رده‌بندی دیویی می‌توان این رده را به دو بخش متمایز تقسیم کرد. بخش اول شامل محتوا و مدیریت محتوا (حاوی روش‌ها، ابزارها و نظام‌ها) که در رده ۰۰۰ جای می‌گیرد و بخش دوم شامل بسترها و فرآیند مناسب‌سازی و دسترس‌پذیری محتوا که در رده‌های ۰۹۰-۰۱۰ قرار دارد.

در رده ۰۰۰ عناصر محتوایی‌ای چون داده، اطلاعات و دانش و روش‌های مدیریت عناصر محتوایی، ابزارهای پردازش و نظام‌های ارتباطی و انتقال محتوا به‌چشم می‌خورد. صرف‌نظر از نظریه اطلاعات که در رده ۰۰۳.۵۴ جای گرفته است، به‌دلیل گستردگی بحث‌های مرتبط با اطلاعات، گسترش این مقوله در رده ۰۲۰ با عنوان کتابداری و اطلاع‌رسانی محقق شده است. از سوی دیگر، بسترها یا محمل محتوا در رده‌های ۰۹۰-۰۱۰ مشاهده می‌شود که شامل کتاب‌شناسی‌ها، دایره‌المعارف‌های عمومی،

است، چرا برای اطلاعات، به شکل اطلاع‌شناسی و ارتباطات، به شکل ارتباط‌شناسی، لحاظ نشده است؟ پیشنهاد می‌شود که یا مقوله شناخت بر همه مراتب حاکم باشد یا از عنوان کلی «دانش» به جای دانش‌شناسی، در مراتب موردنظر، استفاده شود. علاوه بر مرتبه اطلاعات، ارتباطات و دانش، مراتب دیگری در فرآیند این علوم کلی وجود دارد. از جمله این موارد پدیده‌های بنیادی^۴، پدیده^۵، داده، خرد و فناوری اطلاعات هستند.

نکته سوم، جایگاه نشریه کتاب ماه کلیات در مراتب معرفت. اگر سیستم فوق را با یک نگرش کلان در نظر بگیریم، جایگاه نشریه کتاب ماه کلیات نیز در این سیستم قابل ترسیم و شناسایی خواهد بود. بدین ترتیب می‌توان هم نقش این نشریه را در مجموعه عناصر سیستم فوق مشخص ساخت و هم جایگاه آن را در مراتب معرفت تعیین کرد. جایگاه نشریه کتاب ماه کلیات به عنوان ابزار خرد در مراتب معرفت لحاظ می‌شود. اگر خرد را کاربرد صحیح دانش تعریف کنیم، نقش این نشریه به عنوان تنظیم‌کننده، بازخورد یا فیدبک در حوزه علوم مرتبط با کلیات در رده بندی دیویی و به عنوان یک رسانه در نظر گرفته می‌شود. زیرا به تصویر کشیدن رویدادهای حوزه موضوعی کلیات در کشور از طریق تفکر نقادانه، نقش بازخوردی آن را تأیید می‌کند.

پیشنهاد تعیین عنوان فرعی برای نشریه کتاب ماه کلیات

در یک جمع بندی کلی، با در نظر گرفتن مراتب معرفت در نگرش کلان به حوزه موضوعی کلیات که برگرفته از رده بندی دیویی است، دو پیشنهاد به منظور تعیین عنوان فرعی برای این نشریه ارائه می‌شود. پیشنهاد اول، انتخاب عنوان فرعی بر اساس مراتب معرفت و حوزه‌های مرتبط با آن می‌باشد که بدین ترتیب عنوان فرعی نشریه کتاب ماه کلیات «داده، اطلاعات، دانش، فناوری اطلاعات و ارتباطات» خواهد بود و پیشنهاد دوم، انتخاب عنوان فرعی برای این نشریه بر اساس دیدگاه شناختی به هریک از عناصر در نگرش سیستمی پیش گفته (در این مقوله سردبیر محترم اشاراتی داشته است) که بدین ترتیب عنوان فرعی نشریه کتاب ماه کلیات «داده‌شناسی، اطلاع‌شناسی، دانش‌شناسی، فناوری اطلاعات و ارتباط‌شناسی» در نظر گرفته شود. قابل ذکر است که دیدگاه شناختی در مقوله فناوری اطلاعات (یا شناخت فن) مستتر است. با عنایت به آنچه گفته شد و به منظور تبیین و تشریح شماری از عناوین مباحث در هریک از حوزه‌های موردنظر، در جدول انتهایی ارائه می‌شود.

همان گونه که در شکل فوق مشاهده می‌کنید، عناصر مراتب معرفت یا عناصر محتوایی، از پدیده‌های بنیادی تا دانش ترسیم شده است. ارتباط سیستمی فوق حاکی از شکل‌گیری داده از پدیده‌های بنیادی و پدیده می‌باشد. در مرحله بعد داده در نقش ورودی به سیستم ظاهر می‌شود. اطلاعات در مرحله پیش‌خوراند شکل گرفته و دانش به صورت اطلاعات کاربردی به عنوان خروجی سیستم، ترویج می‌شود. امکان تنظیم سیستم در یک بستر کلان به عهده فیدبک^۲ یا بازخورد است. بازخورد در این مرحله ابزار خرد^۳ در مراتب معرفت است. خرد همواره در تمام مراتب و در جریان آنها حضور داشته و نقطه کانونی را در مراتب معرفت به خود اختصاص می‌دهد. البته خروجی‌ها از طریق بازخورد تنظیم شده و خود در نقش ورودی برای سیستم دیگر درمی‌آیند. قابل ذکر است که بستر ارتباط بین مراتب مختلف در سیستم فوق و فناوری محاط بر آن توسط عنصر «فناوری اطلاعات و ارتباطات» محقق می‌شود. در اینجا به چند نکته اشاره می‌کنیم.

نکته اول، تبیین حیطه موضوعی کتاب ماه کلیات. همان گونه که پیشتر گفتیم، در رده کلیات در نظام رده بندی دیویی، عناصر محتوایی داده، اطلاعات، دانش و نیز مدیریت محتوا و بسترهای انتقال آن مورد بحث می‌باشد. صرف نظر از عناصر محتوایی، مدیریت محتوا و بسترهای انتقال آن در رده کلیات، شامل مباحث فناوری اطلاعات از دیدگاه سخت‌افزار و نرم‌افزار، بسترهای ارتباطی، فرآیندهای مناسب‌سازی و دسترس‌پذیر ساختن اطلاعات و نیز بسترها و محمل محتوا (شامل کتاب‌شناسی‌ها، دایره المعارف‌های عمومی، پایندها و...) می‌شود. از سوی دیگر، دیدگاه معرفت‌شناسی، توالی و نقش هریک از عناصر پیش گفته را در قالب یک نگرش کلان و سیستمی به نمایش گذاشته است. بنابراین تمام مباحث درج شده در رده کلیات دیویی در ذیل یک یا مجموعه‌ای از عناصر در نگرش سیستمی فوق قرار می‌گیرند. بدین ترتیب می‌توان گفت که حیطه موضوعی نشریه کتاب ماه کلیات، شامل مباحث مرتبط با داده، اطلاعات، دانش، فناوری اطلاعات و ارتباطات خواهد بود.

نکته دوم، تحلیل عنوان فرعی مورد نظر سردبیر نشریه. دیدگاه سردبیر نشریه درباره نگرش به حوزه موضوعی کلیات، نشان از تفکر سیستمی و کلان به مراتب معرفت در بحث کلیات دارد. بدین ترتیب نگارنده با دسته بندی مطرح شده از سوی سردبیر کاملاً موافق است و با کسب اجازه از وی، ابتدا تحلیل خود را در این باره ارائه می‌کند. سه عنوان اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی از جمله نظرات وی در عنوان فرعی نشریه می‌باشد. اگر پسوند «شناسی» یا «LOGY» برای مرتبه دانش لحاظ شده

مراتب معرفت	عناوین مباحث
داده (داده‌شناسی)	داده‌های بنیادین/ پدیدارشناسی/ داده‌شناسی/ مدیریت داده/ مبانی نظری/ ساختار داده/ ورود داده در وب/ جریان داده/ انتخاب و گردآوری داده/ داده‌پردازی/ پالایش داده/ خوشه‌سازی داده/ نمایش داده/ انتقال داده/ توزیع داده/ داده‌کاوی/ دسترس‌پذیرساختن داده‌ها/ تحلیل داده/ انواع داده/ داده‌های ثبتی/ داده‌های نمونه‌ای/ داده‌های عملکردی/ آمارگیری/ روش‌های آمارگیری/ سنجش از راه دور/ نظام انتخاب داده (DCS)/ نظام دسترسی به داده/ نظام تشخیص نوری داده‌ها: تله‌فرم‌ها/ نظام توسعه داده (QDS)/ برنامه پایگاه اطلاعاتی داده/ مراکز مدیریت داده (DMC).
اطلاعات (اطلاع‌شناسی)	مبانی نظری/ نظریه اطلاعات/ امنیت اطلاعات/ مدیریت اطلاعات/ کتاب‌سنجی و اطلاع‌سنجی/ سواد اطلاعاتی/ فرآیند اطلاع‌رسانی/ انتخاب، سازماندهی و اشاعه اطلاعات/ استراتژی کاوش/ فهرست‌نویسی تعاونی/ مارک/ فهرستگان‌ها/ استانداردهای سازماندهی اطلاعات/ نظام‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات/ نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی/ اصطلاحنامه، اصطلاحنامه خرد و کلان و فرااصطلاحنامه‌ها/ نرم‌افزارهای مدیریت اصطلاحنامه/ خدمات مرجع و عمومی/ اشتراک منابع/ نظام امانت بین کتابخانه‌ای/ نظام‌های همکاری بین کتابخانه‌ای/ نظام‌های اطلاع‌رسانی/ نظام اطلاعات مدیریت (MIS)/ نظام اطلاعات جغرافیایی (GIS)/ نظام موقعیت‌یابی جهانی (GPS)/ کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی/ کتابخانه دیجیتال/ بانک و پایگاه‌های اطلاعاتی/ نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای/ اقتصاد اطلاعات/ رفتارهای اطلاع‌یابی/ حق مؤلف/ سانسور/ جامعه اطلاعاتی/ کتابخانه و اجتماع.
دانش (دانش‌شناسی)	نظریه‌های دانش/ مفهوم‌شناسی/ ساختارهای مفهومی/ نشانه‌شناسی ^۶ / منطق خبری/ منطق گزاره‌ای/ دانش‌شناسی/ مدیریت دانش/ دانش درونی/ دانش بیرونی/ دانش سازمانی/ گردآوری و پردازش دانش/ اشتراک دانش/ درگاه‌های دانش/ شبکه‌های دانش/ هستی‌شناسی/ هستی‌نگاری/ تاکسونومی/ فولکسونومی/ وب معنایی/ وب‌سنجی/ علم‌سنجی/ توسعه نظام‌های اطلاع‌رسانی/ نظام‌های مدیریت دانش/ توسعه نظام‌های دانش‌مدار/ مدل‌های دانش/ ابر داده‌ها/ فناوری دانش/ مهندسی دانش/ اقتصاد دانش/ تجارت الکترونیک/ آموزش الکترونیک.
فناوری اطلاعات (فن‌شناسی اطلاعات)	نظریه سیستم‌ها/ سخت‌افزار و نرم‌افزار/ شبکه‌های اطلاع‌رسانی/ ریخت‌شناسی شبکه/ معماری شبکه/ انواع شبکه/ پرتکل‌های ارتباطی/ مدل‌های ریاضی/ تحلیل سیستم/ طراحی سیستم/ شبیه‌سازی/ معماری اطلاعات/ نمودار جریان داده/ فناوری وب معنایی/ هوش مصنوعی/ نظام‌های خبره/ استانداردهای صفحات میزبان جاوا/ چندرسانه‌ای‌ها/ فناوری بانک‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی/ نظام مدیریت پایگاه‌های اطلاعاتی.
ارتباطات (ارتباط‌شناسی)	نظریه ارتباطات/ ارتباط‌شناسی/ سایبرنتیک/ ارتباط سیستمی/ نظریه فضای عمومی/ ارتباطات از راه دور/ ارتباطات ماهواره‌ای/ مخابرات/ مدل‌های ارتباطی/ ارتباطات بصری/ ارتباطات شبکه‌ای/ سواد رسانه‌ای/ آموزش از راه دور/ شاهراه‌های اطلاعاتی/ کنفرانس‌های الکترونیک/ رسانه‌های ارتباط جمعی/ روابط عمومی

پی‌نوشت‌ها:

ماخذ:

۱. محمود حقیقی (۱۳۸۱). «رده‌بندی دهدهی دیوئی»، دائرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، سرویراستار: عباس حری، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ج ۱.

1. mazi_iib@yahoo.com
2. Feed back
3. Wisdom
4. Fundamental Phenomena
5. Phenomena
6. Semiotics